

miatt az összes előző tanulmánytól eltérő – Horváth Sz. Ferenc-írás, amely arra tesz kísérletet, hogy szakítva a sérelmi jellegű történelmi beszédmóddal, meghatározza a konstruktív és bátor, érvekkel alátámasztott historiográfusi közbeszéd kritériumait.

Bennem némi hiányézetet kelt, hogy a kötetbeli írások mintha lebecsülnék azt a – Schöpflin György szavaival élve – szimbolikus mezőt, amely ugyan irracionális, mégis nagyon erős hatással érvényesül minden kisebbség (és minden többség) nemzeti viszonylatában. A kisebbségi probléma szimbolikus terei nem elhanyagolható szempontok a téma fölvetésekor, még akkor sem, ha ennek a kötetnek az összes írása együttesen jelzi azt az örvendetes paradigmaváltást, hogy a közelmúlt történelmi kutatásai – ma már mindegyik utódállamban – az irodalom és eszmetörténelmi megközelítésekről eltolódott a kisebbségi elitek, intézmények, valamint a gazdasági és társadalmotörténelmi kutatások felé. Akármennyire tisztán historiai szempontok vezérelték a konferencián megszólalókat, ha valamilyen érvényes választ kívántak találni arra a kérdésre: milyen helyzetben, hogyan és milyen erők szervezik a kisebbségi töredéktársadalmakat (maguk a szerkesztők utalnak e célra), akkor a problémát szerintem nem lehet teljesen függetleníteni a rejtett, ezért sokszor egzaktul nehezen leírható jelenségektől. Schöpflin György modern nemzetről szóló magyarzatai óta nem kételkedés, hogy a nemzeti jellegnek a racionális vonások mellett (s e lapokon éppen ez utóbiaknak a kiváló, faktográf elemzéseit olvashatjuk) jelentős szimbolikus-irracionális erőtere is vannak, s ezek ugyanolyan fontosak, egyszerűen azért, mivel a jelenség (maga az integráció) is immanensen bír ilyen dimenziókkal.

Vajda Barnabás

Fazekas József–Hunčík Péter (szerk.): Öszszefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig (1989–2004). /Magyarok Szlovákiában, 1./; Dokumentumok, kronológia (1989–2004). Somorja–Dunaszerdahely, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2004–2006. /Magyarok Szlovákiában, 2./

A *Magyarok Szlovákiában* című sorozat a maga nemében úttörő vállalkozás a Szlovákiában élő magyar közösség tudományos életében. Első ízben történik, hogy e két terjedelmes kötet által viszonylag teljes körképet kaphatunk a felvidéki magyarok rendszerváltás utáni életének közéleti szegmenseiről, alapvetően társadalomtudományi szempontból, kronologikus rendben, szinkrón és diakrón vizsgálati szempontokat is érvényesítve.

A 478 oldalnyi első kötet 23 tematikus fejezetben tekinteti végig az 1989–2004-es időszakon: *A rendszerváltozás magyar szemmel* (Sándor Eleonóra), *A magyar pártok programjai* (Öllös László), *Kisebbségi többpártrendszer és közösségépítés* (Szarka László), *A Magyar Koalíció Pártja a szlovák kormányban* (Hamberger Judit), *(Cseh)szlovákia alkotmányos rendszere* (Mészáros Lajos), *A magyarság demográfiai, település- és társadalomszerkezetének változásai* (Gyurgyik László), *A magyar oktatásügy* (László Béla), *A magyar intézményrendszer fejlődése* (Tóth Károly), *Régiófejlesztési politika és közigazgatás* (Jaroslav Kling), *A déli régiók teljesítőképessége* (Peter Pažitný–Karol Morvay–Simona Ondriašová–Jaroslav Kling), *Az egészségügy és a déli régiók lakosságának egészségi állapota* (Peter Pažitný), *Környezetvédelem* (Tuba Lajos), *A szlovákiai református keresztyén egyház* (A. Kis Béla), *A római katolikus egyház* (Herdics György–Zsíd János), *Tudományos intézményrendszer, tudományos élet és irodalom* (Liszka József), *A Csemadok történetének rövid áttekintése* (Varga Sándor), *Népművészet, folklór* (Görföl Jenő), *A magyar sajtó* (Lovász Attila), *Képzőművészet, fotóművészet és építészet* (Hushegyi Gábor), *Irodalom, könyvkiadás* (Grendel Lajos), *A színházi élet* (Hizsnay Géza), *A muzeológia* (Liszka József), *Sport* (J. Mészáros Károly).

Bárhonnan nézzük, imponálóan nagy felhasznált adatmennyiség és igen széles kitekintés jellemzi általában az első kötet összes elemzését. A kiadvány valóban alkalmas, lehetőséget és elegendő teret biztosít a szerzőknek teteleik alátámasztására, noha sejthető a szerkesztők szerzőkkel vívott közfelharca a terjedelmi korlátok miatt. Véleményem szerint komoly eltérések vannak az egyes tanulmányok között mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben. Nyilvánvalóan

egyes témák (pl. az MKP politizálása, az oktatásügy stb.) mind a közbeszédben, mind a strukturált szakértői elemzések szintjén jóval nagyobb terjedelemben és súllyal kapnak teret, mint pl. a régiófejlesztés vagy a színházi élet. És noha részletezésre és dícséretesen aprólékos kifejtésre (mint amit pl. az oktatásügyről vagy a déli régiók gazdasági teljesítőképességéről olvashatunk) itt mód és szükség van, az efféle szintetikus elemzések minőségét nem azok terjedelme és részletessége szokta megszabni. Ebből a szempontból alapvetően két csoportra oszthatjuk az első kötet írásait. Az egyik oldalon olyan összegzésekre, amelyek kronologikus rendben, történelmi kontextusban értelmezik a jelenségeket, a másik oldalon viszont olyan problémafelvető és -elemző tanulmányokra, amelyek prognózisokat is megkísérlelnek felállítani. Tudományos szempontból mindkettő képes eredményt produkálni, azonban funkcionális okokból, s különösen a második kötet dokumentum-összeállításakor alkalmazott praktikus (tehát a szlovákiai magyarok életére hatással bíró) szempontokat is ismerve, az utóbbi kategóriát jelentősebbnek, hasznosabbnak érzem. Ha tehát azt nézzük, mely szerzők gazdálkodtak a legjobban, s foglalták össze témájukat úgy, hogy az adatokon túllépve érezzük szavaik mögött a szintetizáló, összegző szándékot és képességet, akkor kimagaslik Gyurgyík László demográfiai összefoglalása (141–182. p.) és Tóth Károly írása a magyar civil intézményrendszer fejlődéséről (247–270. p.), ezek ugyanis igen komoly lépéseket tesznek azért, hogy a tények síkjáról a prognózis vagy minimálisan az iránymutatás felé mozduljanak el. Kétségtelen, egyes szerzők kezét jelentősen megkötötte a tény, hogy nem vagy csak részben álltak rendelkezésükre adatok, mint pl. a regionális gazdasági fejlesztések és a regionális egészségügyi kilátások tekintetében, ahol a magyar szempontú adatok hiánya – mint erre a szerkesztők utalnak is az előszóban – akadályozta az igazán árnyalt megközelítést.

A szerkesztők szavai szerint amíg az első kötet a szlovákiai magyarság rendszerváltás óta eltelt tizenöt évét tekinti át a „nemzetiségi optika előtérbe helyezésével” (2:9), addig a második kötet „a szlovákiai magyar

sággal kapcsolatos dokumentumokból közöl *átfogó válogatást* [kiemelés tőlem – V. B.], s teszük közzé az adott időszak kronológiáját” (2:9). A 459 oldalas második kötetben összesen 79 forrást és dokumentumot talá-lunk, továbbá egy felvidéki magyar szempontból szerkesztett történelmi kronológiát az 1989–2004-es időszakról. A *Törvények, rendeletek, határozatok* című első fejezetbe kerültek a felvidéki magyarság közjogi helyzetének azon hivatalos iratai, amelyek a múltban és/vagy a mában hivatkozási alapként szolgálhatnak: a rádió- és televíziótörvény anyanyelvi passzusai, A *regionális és kisebbségi nyelvek európai chartájának* szövege, a Szlovák Nemzeti Tanács ún. névrendelete stb. A válogatás határozottan egyszempontú, de nem egyoldalú, mivel a kisebbségi jogokat országos méretben, az állampolgári és az emberi jogok kontextusában taglalja, és érvényesít bizonyos olvasói-felhasználói praktikus szempontokat, mint pl. a kézikönyv hivatkozási alap jellegét, valamint az olvasók jogtudatfejlesztését. A szelektálás ténye a legtöbb esetben technikailag azt jelenti, hogy a dokumentumoknak csak a meghatározott szempontból lényeges részeit közli, kivétel nélkül a Gramma Nyelvi Iroda munkatársainak szakszerű magyar fordításában. Az *Egyéb dokumentumok* című második fejezet az 1989–2004 közti időszak egyes közéleti eseményeit van hivatva dokumentálni, memorandumok, pártprogramok, tervezetek, állásfoglalások, választási programok és kongresszusi nyilatkozatok formájában. És éppen azért, mivel a második kötet e részében teljes mértékben érvényesülnek a jelenkorkutatás dokumentációs-archiváló szempontjai, tartom sajnálatosnak, hogy kimaradt a szlovákiai magyar baloldali (kommunista, szociáldemokrata) pártélet, mely szervezetileg/választásilag nehezebben megragadható, de jelentőségében nem alábecsülhető, ráadásul a reális összkép szempontjából sem elhanyagolható vonatkozás. Mivel igazi emberpróbáló feladat a terjedelmes pártiratok sorát végigolvasni, én itt két vonatkozást tartok érdemesnek kiemelni. Egyrészt a gyűjtemény mai „haszontalanságát”, ami viszont a dokumentumok történelmi értéke, és egyébként fölveti, hogy a hivatalos politika szintje mellett a történelmi

komplexitás jegyében milyen fontos volna az 1989 utáni radikális változások közepette zajló mindennapok, életmód és magánszféra kutatása és megőrkítése. Másrészt az a benyomás alakulhat ki az ismerős vagy eddig nem nagy nyilvánosságot kapott iratok olvasása közben, hogy az 1989 utáni szlovákiai magyar politikai élet domináns jellemzői: az erős ideológiai fluktuáció, a rapid és kiszámíthatatlan kilengések, az inkoherens döntésrendszer, a személyi megalapozottságú, de egyébként államelméletileg ingatag és gyakran ellentmondásos stratégiák – legalábbis én ezt olvastam ki az iratokból. Dicséret illeti végül a második kötet harmadik részét, a minden szempontból jól szerkesztett kronológiát, Orosz Márta és Popély Árpád munkáját, akik jó érzékkel tapogatták ki és írták le az elmúlt tizenöt év legfontosabb, túlnyomórészt közpolitikai, kisebb mértékben kulturális jellegű eseményeinek áttekinthető eseménysorát.

A két kötet alapján kétségtelen, hogy mindenki számára, aki a jelenben és a közeljövőben hiteles és megalapozott véleményt kíván formálni a szlovákiai magyar közösség főbb társadalmi, gazdasági és szociológiai folyamatairól, azt nem teheti meg a Fórum Kisebbségkutató Intézet jelen kiadványai nélkül, legyen az szlovákiai vagy magyarországi magyar, vagy szlovák politológus, politikus, kutató stb. Nyilván mindkét kötet esetében a használat tudja majd a legjobban eldönteni a kötetek előnyeit és hátrányait, ennek ellenére úgy is fogalmazhatunk, hogy valójában a Fórum Kisebbségkutató Intézet első tíz évének esszenciáját tartjuk a kezünkben (noha az intézet roppant széles körű tevékenysége nyilván jóval túllép e kötetek tartalmán). A két szerkesztő, Fazekas József és Hunčík Péter, össze tudták fogni és koordinálni a magyarországi és szlovák kutatókat is felvonultató, mégis a huszonhat szerző között örvendetesen nagy arányban szereplő belső szakértőket, így a *Magyarok Szlovákiában* című sorozat első két kötetében hitelt érdemlően voltak képesek fölállítani a berkeinkben példa nélkül álló vállalkozás nagyságát és komolyságát.

Vajda Barnabás

Vörös Ferenc (szerk.): Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat. A 2005. október 20–21-i somorjai konferencia előadásai. Budapest–Nyitra–Somorja–Dunaszerdahely, Magyar Nyelvtudományi Társaság–Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara–Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum, 2005, 164 p.

2005 októberében a Fórum Kisebbségkutató Intézet adott otthont annak a kétnapos konferenciának, melyen a kisebbségi helyzetben lévő magyarság nyelvi, nyelvhasználati kérdéseiről és a regionális nyelvhasználat sajátosságairól hallhattunk előadásokat. Az előadók négy különböző ország területén élnek, hat szakmai műhelyt képviselnek, és hozzászólásaikkal a nyelvtudomány több szakterületét (kétnyelvűség, dialektológia, kontaktológia, névtan, nyelvi tervezés, pszicho- és szociolingvisztika) érintették. A konferencián elhangzott előadások írott változatát gyűjti egybe a bemutatandó kötet.

A szerkesztő a kötet előszavában leírja, hogy a konferencia ötlete a nyitrai Konstantin Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén fogalmazódott meg, az ottani magyar nyelvű pedagógusképzés 45. évfordulója alkalmából, továbbá kiemeli, hogy a színvonalas rendezvény célja nemcsak a személyes konzultáció, tapasztalatcserre megteremtése volt, hanem a szakmai műhelyek közötti kapcsolat intenzívebbé tétele is.

A kötet huszonegy előadás szövegét tartalmazza. Az ismertetésükre szánt keret végesége miatt a továbbiakban csupán röviden szólok az előadások tartalmáról, igyekszem inkább a szerzők gondolatébresztő megállapításait közvetíteni, hogy az érdeklődők figyelmét a konferenciakötet olvasására felkeltsem.

A szlovákiai magyar szociolingvisztikai kutatások számára kíván hasznos segítséget nyújtani Gyurgyík László tanulmánya, melyben a legújabb népszámlálási adatok nyelvészeti felhasználásának lehetőségeit tárja elénk. Kiemeli, hogy a 2001-es census adatai községsoros és korcsoportok szerinti bontásban az anyanyelv szerint is nyilvánosságra kerültek. Az adatok sokrétű felhasználásán kívül rávilágít a jól kimunkált és hasznosnak bizonyult szociológiai elméletek, módszerek és kategóriák nyelvészeti alkalmazására.